

Ивана З. Митић*

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Неда Н. Стефановић

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ У УПОТРЕБИ И ЗНАЧЕЊУ ИЗРАЗА *И ДРУГИ* / *И ОСТАЛИ* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У овоме раду истражују се сличности и разлике у употреби и интерпретацији израза *и други* / *и остали* у српском језику. Будући да се у речницима ова два израза наводе као синоними, а да прелиминарна истраживања показују да израз *и други* има шири опсег значења од израза *и остали*, циљ овога рада је да се препозна када су наведени изрази међусобно заменљиви у савременом српском језику, а када нису у потпуности, те какве импликатуре се помоћу њих у таквим контекстима изводе. Истраживање спроведено на материјалу ексцерпираним из *Српског мрежног корпуса* потврђује да постоје контексти у којима израз *и други* има значење *сви други*, те они у којима има значење *неки други*, док се израз *и остали* у свим контекстима употребљава са првим наведеним значењем. Резултати показују да су међусобна (не)заменљивост наведених израза и импликатуре које се помоћу њих изводе условљени различитим скаларним карактеристикама ових израза.

Кључне речи: српски језик, скаларно значење, комплементарна анафора, *и други*, *и остали*

1. Увод

У овом раду бавимо се дистрибуцијом израза *и други* / *и остали* у српском језику како бисмо утврдили у којим контекстима су међусобно (не)заменљиви, као и да ли на то утичу синтаксички, семантички и/или прагматички фактори. Дистрибуцијом квантификатора различитог типа у српском језику бавила се И. Митић (2013, 2014), која је тестирала примењивост скаларне теорије Кенеди и МекНели (2005) и понудила модификацију у погледу на стање у српском језику, али није узимала у обзир анафорске изразе. Колико је нама познато, конкретно дистрибуцијом наведених анафорских израза нико се досад није бавио на материјалу српског језика, те сматрамо да резултати нашег истраживања могу допринети грађењу слике у вези са дистрибуцијом скаларних израза у српском језику уопште, али и разумевању категорије маркираности, те интерпретације комплементарне анафоре и типологије анафорског реферисања.

Анафорски изрази *и други* и *и остали* се у речницима српског језика најче-

* ivana.mitic@filfak.ni.ac.rs

шће помињу као синоними и дефинишу на тај начин што се један објашњава упућивањем на други, без обзира на то што је интуиција изворних говорника да постоје значењске разлике (уп. примере 1 и 2, где је израз *и други* у првом примеру употребљен са значењем *неки други/сви други*, а израз *и остали* са значењем *сви остали*).

1. Осим Завода, златне плакете су добили и Привредна комора Београда, Војска Србије, Управа за стратегијско планирање Министарства одбране, новинар Студија Б, г-дин Слободан Јовановић, бивши директор Галенике, г-дин Петар Белић *и други*. (zis.gov.rs)
2. Е ту ни Тома, Вучић *и остали* не треба да се мешају. (rts.rs)

Узевши у обзир скаларну теорију изнету у раду Кенеди и МекНели (2005), те њене модификације дате у радовима Митић (2013, 2014) и Мирић (2016, 2018), емпиријска хипотеза коју у овом раду проверавамо тврди да израз *и други* има шири опсег значења од израза *и остали*. Како бисмо тестирали наведену хипотезу, у овом истраживању на материјалу *Српског мрежног корпуса* проверавамо каква је дистрибуција поменутих израза у савременом српском језику. Резултати истраживања показују да је значење израза *и други* шире утолико што може означавати *неке* или *све*, док израз *и остали* увек указује на *све* из комплементарног скупа (односно, скупа који заједно скупом елемената који су наведени пре употребе израза *и други* / *и остали* чини целину). С обзиром на овакве резултате, сматрамо да надскуп који обухвата скуп *осталих* мора бити јасно дефинисан, чиме се покрећу прагматичке импликатуре о познатости, као и да употреба израза *и други* подразумева различите надскупове у зависности од тога да ли је интерпретација овог израза *неки* или *сви други*.

Рад је организован на следећи начин: у другом поглављу дат је преглед релевантне литературе, дефинисани су изрази *други* и *остали*, те објашњена методологија рада, док је у трећем поглављу анализиран материјал из корпуса и теоријски су образложени резултати. У четвртом поглављу дата су закључна разматрања.

2. Теоријско-методолошки део

Преглед постојеће литературе

У речницима српског језика изрази *други* и *остали* углавном се дефинишу као синоними. У шестомном речнику Матице српске израз *остали* дефинише се као „сви који преостају после поменутих или узетих у обзир; *други*, иници” (STEVANOVIĆ i dr. 1990b: 227), док дефиниција једног од значења израза *други* (тј. оног значења које у овом раду узимамо у обзир) гласи „*остали* (из броја истоврсних)” (STEVANOVIĆ i dr. 1990a: 788). Слично томе, у једнотомном речнику Матице српске (VUJANIĆ, GORTAN-PREMK i dr. 2011) за израз *други* (у једнини) наводи се да је то „не онај о којем је реч, не дати, дотични већ било који или неки од *осталих*” (2011: 309), а за израз *остали* стоји да означава „сви који преостају после поменутих, наведених, узетих у обзир; *други*, иници” (2011: 879). И овде се изрази наводе као синоними, мада можемо приметити да дефиниција потоњег израза у оба речни-

ка почиње са „сви”, док дефиниција израза „други” садржи квантификатор „неки од”, што је у складу са нашом емпиријском хипотезом; премда је оно што нас спречава да се позовемо на ову разлику у дефинисању то што је израз „други” дефинисан у јединици. *Речник синонима* (ĆOSIĆ 2008) не садржи одредницу *остали*, али садржи одредницу *други*, којој је једно од синонимних значења: „(неко од осталих) неки, поједини, преостали, сваки од осталих” (2008: 166), што је најприближније нашем схватању овог израза, будући да омогућава и интерпретацију *неки од осталих*, али и *сви остали*.

С обзиром на чињеницу да постоје разлике у опсегу значења који изрази *и други* / *и остали* обухватају, за нашу анализу биће значајна и могућност изражавања значења на скали. У досадашњим истраживањима (KENEDI i MEKNELI 2005) на материјалу енглеског и шпанског језика посведочено је да различити типови синтаксичких јединица могу имати могућност скаларног дефинисања. Скале могу бити потпуно отворене, потпуно затворене, или пак затворене на горњем или доњем крају (KENEDI i MEKNELI 2005). Синтаксичке јединице чија се вредност одређује на скали отвореног типа немају ограничене вредности; док јединице чија се вредност одређује на затвореној скали имају ограничену доњу вредност, једнаку нули, и горњу вредност, представљену јединицом. Скале које су затворене на доњем крају укључују доњу вредност једнаку нули, док је скале затворене на горњем крају не укључују, и имају дефинисану горњу вредност једнаку јединици². Ова типологија већ је коришћена, па чак и унапређена, за објашњење појединих категорија у српском језику, као што су придеви, односно антонимски парови (MITIĆ 2013; MITIĆ 2014), и квантификатори, односно (не)извођење скаларне импликатуре (неки = не сви) при употреби квантификатора неки (MIRIĆ 2016). Наша претпоставка је да израз *остали* нема скаларно значење, јер означава *све* елементе скупа сем оних који су претходно назначени у исказу, док израз *други* јесте скаларне природе, и то на сличан начин као квантификатор *неки* (в. MIRIĆ 2018), управо јер га садржи у својој дефиницији (речничкој и интуитивној), према којој обухвата *неке* елементе поменутог скупа, што значи да може и не мора обухватати *све* његове елементе. Ипак, не сматрамо да се скаларна импликатура *не-сви* покреће при употреби израза *други* као при експлицитној употреби квантификатора *неки*, због чега ово објашњење треба посматрати више дескриптивно него формално. За објашњење скаларних импликатура и разлога за њихово (не)извођење у различитим контекстима користе се приступи који се углавном могу сврстати у прагматичке или граматичке (в. ĆEMLA i SING 2014). Према прагматичком приступу, импликатура произилази из постојања релевантних алтернативних израза и пост-композиционалног резоновања о разлозима за одабир израза који је употребљен, док према граматичком приступу импликатура произилази из постојања невидљивог оператора O^3 (ĆEMLA i SING 2014: 374–376).

У српској лингвистици, колико је нама познато, изрази који су предмет нашег рада нису били проучавани на овај начин. Ипак, о сличним изразима у другим језицима постављана су различита питања. Најпре, чак и око врсте речи којој ова-

2 На примеру антонимских парова придева (MITIĆ 2012): отвореној скали припада пар *добар* – *лош*, затвореној пар *истинит* – *лажан*, а затвореној на једном крају пар *чист* – *прљав*.

3 O – *only* (=једино, само)

кви изрази припадају постоји извесна проблематика: на пример, док оксфордски речник („other_a”) дефинише израз *other(s)* као придев или заменицу, речник Мерјам-Вебстер („other_b”) препознаје његова придевско, именичко, заменичко и прилошко понашање. У романским језицима, поставља се питање да ли се *otros* (шп.) и *autres* (фр.) синтаксички понашају исто или постоји микроваријација, те се предлаже тумачење према коме у шпанском језику овај израз представља „преноминални контрастивни предикат и детерминатор”, док је француски еквивалент тог израза заправо „придев који се понаша као адитивни оператор степена” (EGUREN I SANČEZ 2004: 160). Ово питање представља још једно потенцијално поље за истраживање израза *други / остали* у српском језику, што остављамо за будућа истраживања.

Као што смо поменули, овакви изрази су у иностраној литератури проучавани из неколико аспеката, и то углавном као пример комплементарне анафоре, која се може посматрати као подтип асоцијативне, односно индиректне анафоре. Иако су ови изрази пре свега придевске природе, и подразумевају елидирану именицу (као што можемо видети на примеру (3) из корпуса), њихово значење се може разумети тек упућивањем на претходно назначени или имплицирани скуп, што их чини анафоричним.

(3) За разлику од њих, елементи у траговима су, на пример, гвожђе Fe, цинк Zn, бакар Cu, селен Se и други елементи, чији је потребни дневни унос релативно низак. (zdravzivot.in.rs)

Ова врста анафорског реферисања назива се „комплементарном анафором” (AKAGI i URSINI 2011), јер се изразом *други / остали (others)* реферише на елементе скупа који је комплементаран референтном скупу (односно, скупу елемената који су поменути у претходном дискурсу), и заједно са којим чини максимални скуп (в. NOUVEN 2001). Међутим, термин „комплементарна анафора” (*complement anaphora*) чешће се користи за индиректно реферисање на комплементарни скуп анафорском заменицом (в. ŠMIT, ONEA i dr. 2017) него за директно реферисање на елементе истог скупа изразом *други / остали*. У вези са питањем директности реферисања, значајно је дотаћи се, кроз истраживање израза који су предмет нашег рада, и ширег теоријског питања типологије анафоре. Наиме, *индиректна анафора* најчешће се употребљава синонимно са *асоцијативном анафором* (в. SIDOROV i GELBUK 1999), или се *асоцијативна* посматра као подскуп *индиректне* (ZIEM 2015), што најчешће и јесте случај. Међутим, за комплементарну анафору би се могло рећи да је асоцијативна, у смислу да упућује на скуп који је само имплициран у претходном дискурсу, али није индиректна, с обзиром на то да директно упућује на тај скуп, и да је таква интерпретација једино могућа; а на овакво тумачење нисмо наишли у постојећој литератури. Друга истраживања комплетивне анафоре оног типа који је и предмет нашег рада, а на материјалу језика света (и која су чешћа него истраживања на српском и сродним језицима, али и даље далеко мањег обима него истраживања других типова анафоре), усмерена су ка развоју компјутерског и машинског разумевања језика (в. MODJESKA 2003), или ка специфичним питањима попут дистрибутивности и (не)идентитета (DOTLAČIL 2010), што опет указује на комплексност питања којим се бавимо, те на његов значај за разумевање архитектуре језика уопште.

Методологија истраживања

У овом раду се истражује дистрибутивност израза *и други* и *и остали* у савременом српском језику на материјалу ексцерпираном из *Српског мрежног корпуса*⁴. Циљ нам је да утврдимо у којим контекстима су ови изрази међусобно (не) заменљиви, те који фактори доприносе таквом стању. С обзиром на поставке скаларне теорије изнете у у радовима Митић (2013, 2014) и Мирић (2016, 2018), према којима скаларно значење придева и квантификатора директно утиче на њихову дистрибутивност, емпиријска хипотеза коју проверавамо у нашем раду тврди да израз *и други* има шири опсег значења од израза *и остали*, што ограничава њихову међусобну заменљивост.

Из *Српског мрежног корпуса* најпре су издвојени сви примери са изразима *и други* / *и остали*, а затим је формиран подкорпус са само оним примерима у којима израз *и други* / *и остали* није праћен именицом, на коме је спроведена даља анализа. Прикупљено је укупно 67 примера, од чега је 45 са изразом *и други* и 22 са изразом *и остали*. Шири контекст од конкретних реченица у којима се ови изрази јављају није било потребе узимати у обзир, осим онда када смо проверавали да ли се максимални скуп експлицира у претходном дискурсу.

4. (Не)дистрибутивност израза *и други* / *и остали* у српском језику

У овом делу смо ексцерпирани примере поделили у две групе: на оне у којима су испитивани изрази употребљени у подударним контекстима, те на оне у којима је идентификована разлика у употреби. Након селекције примера испитали смо разлоге који доприносе сличностима и разликама у дистрибуцији наведених израза и теоријски их образложили.

Сличности у употреби и интерпретацији израза *и други* / *и остали*

Као што је јасно и из интуитивне употребе, и из речничких дефиниција, изрази *и други* и *и остали* деле велики број заједничких карактеристика. Пре свега, и један и други израз, као што видимо у примерима (4) и (5), користе се да сугеришу како наведени ентитети нису једини и како постоји и одређени „остатак”, који може бити мање или више релевантан, а што може зависити од одабране интерпретације, као што ћемо видети у наредним пододељцима.

(4) Помињу се до 1690. године преписивачи: Ђирјак, Христофор, Симеон, Теодор, Силвестар, Прохор, Арсеније, Исак, Јосиф и други. (bbasta.org.rs)

(5) У односу на услове у којима тренира Сташа, све такмичарке из топ 10 Европе и остали имају фантастичне услове за тренинге. (adrenalin.org.rs)

Поред тога, и израз *и други* као и израз *и остали* означавају, као што је објашњено и у делу са претходним истраживањима, скуп који је комплементаран референтном скупу, односно скупу који је експлицитно или имплицитно наведен у претходном дискурсу. У вези са овим одређењем отвара се неколико значајних питања. Најпре, као што смо поменули, комплементарна анафора се одређује као индирект-
⁴ *Serbian Web Corpus (srWaC)*. Доступно на http://nl.ijs.si/noske/all.cgi/first_form?corpname=sr-wac;align

на, а индиректна анафора помиње се синонимно (SIDOROV, GELBUK 1999) или хиперонимно (ZIEM 2015) у односу на асоцијативну анафору. Ова одређења, ипак, нису дефинитивна, с обзиром на то да ове врсте анафоре нису обрађиване у једнакој мери као директна, заменичка анафора (о којој такође нема коначних одговора на сва питања). Ипак, сматрамо да би се за изразе *и други* / *и остали* могло рећи да спадају у директну, а асоцијативну анафору, будући да директно реферишу на скуп који је комплементаран референтном скупу (за разлику, на пример, од индиректне комплементарне анафоре која се остварује употребом личне заменице за реферисање на *друге* / *остале*⁵), али тај скуп није експлицитно наведен, већ асоцијативно везан за референтни скуп који најчешће јесте експлицитан. Ово питање, које се односи и на израз *и други* као и на израз *и остали*, могло би се размотрити у будућим класификацијама анафорских израза, али тек након прецизнијег и униформнијег дефинисања сваког од поменутих подтипова.

Поред наведеног, поменули смо да изрази *и други* / *и остали* спадају у примере комплементарне анафоре јер реферишу на скуп који је комплементаран датом, референтном скупу, а заједно са којим чини максимални скуп. Обама изразима заједничка је могућност да максимални скуп буде експлицитно наглашен у претходном дискурсу, као у примерима (6) и (7).

(6) Пронађени делови скулптура, попут глава Јупитера, Херкула, Галерија и други, израђени од белог мермера, сведоче о вредности уметности касноантичког доба. (toozajecar.co.rs)

(7) То значи да се ради о саучесништву уколико Влада, коју чини коалиција на власти, коју чине СНС и остали, не реагује на такву врсту претњи и увреда које СНП „Наши” упућују невладином сектору, цивилном сектору, појединцима, господину Вејводи и Б92 телевизији. (ldp.rs)

Исто тако, и израз *и други* као и израз *и остали* може се појавити и без експлицитно дефинисаног максималног скупа, као у примерима (8) и (9). Максимални скуп остаје имплицитан најчешће онда када се претпоставља да се лако може извести из заједничког знања о свету саговорника. У вези са референтним и максималним скупом могу се јавити и разлике између израза *и други* и *и остали*, као што ћемо видети у наредном пододељку.

(8) У клуб долазе Лаза Бајић, Драгиша Бајски, Зоран Митић, Зоран Глигоријевић, Лаза Бабин, Митар Ашћерић и други. (kkdunav.rs)

(9) ...колико смо видели, кадрови су већ попунили места, чека се још београдски удар, и ту су све Браце фаце, Оливери, Коларевићи, Фатићи и остали који се јасно истичу... (libreto.rs)

Разлике у употреби и интерпретацији израза *и други* / *и остали*

Прва разлика између израза *и други* и *и остали*, као што је већ поменуто, тиче се скаларне природе првог израза. На основу примера којима располажемо

5 *Very few boys ate their cake. They threw it away.* (ŠMIT i dr. 2017) – Само неколико дечака је појело своје парче торте. Бацили су га (они = дечаци који нису појели своје парче торте). Пример је преведен са енглеског из наведеног рада, али је могућност употребе овакве анафоре у српском језику посебна тема за даље истраживање.

сматрамо да израз *остали* реферише на цео комплементарни скуп, док израз *други* може реферисати или на цео скуп или на један његов део. О овоме нам делимично сведочи и понашање квантификатора „неки”: у српском језику можемо употребити израз *неки други*, али не *неки остали*, већ само *неки од осталих*, што нам говори о целовитости израза *остали*. Према томе, изрази *и други / и остали* формирају скалу затвореног горњег краја, са изразом *и остали* као крајњом тачком, и изразом *и други* чија обухватност може варирати на скали. Дакле, *и други* би се могло заменити са *и остали* (премда би вероватно постојао разлог зашто није употребљен јачи израз, као што је необавезивање), као у примеру (10). Ипак, у многим случајевима би замењивање јачим изразом дало помало неприродну интерпретацију. Сматрамо да израз *и остали* није употребљен у примеру (10), иако нема препреке у значењу, због импликатуре о познатости коју може покренути, будући да овај израз подразумева означавање целог скупа, те најчешће захтева и познавање обима тог скупа како би се потврдила исправност интерпретације.

(10) Врсте говорних поремећаја: ¶ Неправилан изговор гласова ¶ Муцање ¶ Брзоплет говор ¶ Језички проблеми (аграматизам и други) ¶ Поремећаји читања и писања ¶ Поремећај гласа ¶ Афазија. (vuk-centar.edu.rs)

Међу примерима ексцерпираним из корпуса препознали смо оне у којима израз *и други* није заменљив изразом *и остали* (в. примере 11 и 12), али не толико због значења које имају колико због избора конструкције. Наиме, израз *и други* често се користи за набрајање примера којима се репрезентује садржај максималног скупа. С обзиром на то да се у таквим контекстима користе фразе попут „између осталих”, „као што су” или „на пример”, као у примерима (11) и (12), било би необично да се употреби израз *и остали*. Сматрамо да изрази *и други / и остали* означавају неку врсту скраћивања набрајања, а са изразом *и остали* изгледало би као да би требало да набрајање „примера” обухвати све елементе, што би прагматички било бесмислено.

(11) Ауторска сарадња, са преко 300 еминентних стручњака за одговарајуће области, као што су судије, професори, стручни сарадници при државним органима, представници међународних организација и други, представља гаранцију квалитета и поузданости информација у часопису Правни инструктор. (paragraf.rs)

(12) Поводом вести о смрти Димитрија Туцовића огласили су се многи европски интелектуалци, између осталих и Карл Кауцки, Лав Троцки, Херман Вендл, Жан Лонге и други. (socijaldemokratisksavez.rs)

Још једна група примера у којима се израз *и други* не може заменити изразом *и остали* тиче се ситуација у којима је такође присутно набрајање, али у којима проблем са употребом израза *и остали* не проистиче из прагматичке намере да се наведу само неки примери, већ из извођења својеврсне импликације употребом потоњег израза. Наиме, као што видимо и у примерима (13) и (14), израз *и други* употребљен је након набрајања неколико примера за скуп чије је формирање нова информација за слушаоца. Дакле, максимални скуп за дати контекст не постоји од раније у заједничком знању саговорника, већ се тек формира. Према томе, максимална интерпретација није позната, и због тога је употреба израза *и остали* избегнута јер би из ње проистекле импликатуре које у овим контекстима нису потребне

ни исправне.

(13) Ове године међу финалистима су се нашли Vodafone UK, Level 3 Communications Limited, Citrix, Brocade и други. (snt.rs)

(14) Осим Завода, златне плакете су добили и Привредна комора Београда, Војска Србије, Управа за стратегијско планирање Министарства одбране, новинар Студија Б, г-дин Слободан Јовановић, бивши директор Галенике, г-дин Петар Белић и други. (zis.gov.rs)

Код примера употребе израза *и остали*, иако то није увек експлицитно видљиво, сматрамо да је увек присутна претпоставка о познатости максималног скупа, јер се овим изразом реферише на читав комплементарни скуп којим се наведени примери допуњавају до максималног. Тако се у примеру (15) реферише на све остале ликове филма о коме је претходно било речи, а за пример (16) у претходном дискурсу је дефинисано да се говори о догађају организованом за Друштво особа са инвалидитетом.

(15) Њихов филм показује како универзалну поруку Шекспировог дела разумеју и људи у екстремним животним условима. Након премијере, Цезар, Брут и остали остају иза затворених врата. Сви они поносни су и на чудан начин дирнути. (openunsubotica.rs)

(16) Допринос су дали Бети, Златан, Дејан, Васке и остали, па су шатори ницали као печурке. (usd.org.rs)

На основу анализираних примера сматрамо да се израз *и остали* може употребити само ако је максимални скуп јасно дефинисан како би се могло реферисати на читав комплементарни скуп који треба произвести тако што се од максималног одузму референтни примери. Овај контекстуални захтев за употребу израза *и остали* проистиче из његове позиције на скали, на којој он подразумева реферисање на цео скуп, и стога захтева познатост тог скупа како би могло да дође до обавезивања на наведену интерпретацију. Максимални скуп може бити дефинисан у претходном дискурсу имплицитно, као у примерима (15) и (16), где се говори о премијери филма или о удружењу, а очекује се употреба одређеног знања о свету да би се препознало да се ради о ликовима представе, као у (15). У примеру (16), већ и употребом надимака сугерише се да су слушаоцима (у овом случају: учесницима форума) већ познати чланови удружења о којима је реч. Са друге стране, максимални скуп може бити одређен експлицитно, као у примеру (17), или се, пак, за његово конструисање може у потпуности ослањати на знање о свету саговорника, као у примеру (18).

(17) Чак је и већина чланова научних и културних институција (САНУ, Матица српска, одсеци за српски језик на факултетима, Институт за српски језик и остали) као и већина интелектуалаца временом прихватила став да је латиница ‘секундарно српско писмо’. (srpska-azbuka.rs)

(18) Е ту ни Тома, Вучић и остали не треба да се мешају. (rts.rs)

Што се дефинисања максималног скупа тиче, потребно је прецизирати како изгледа упућивање на њега у случају израза *и други*, а како у случају израза *и остали*, не би ли се изнели закључци у вези са позицијом на скали коју у датом контексту заузима израз *и други*. Када смо говорили о контекстима у којима је интерпретација ових израза слична (в. примере 6 и 7), препознали смо да постоји могућност да

максимални скуп буде експлицитно дефинисан, иако то не мора нужно бити случај. Када се ради о изразу *и остали*, ако је максимални скуп експлицитно дефинисан, он заиста представља онај скуп до кога се наведени примери допуњују комплементарним скупом на који се реферише изразом *и остали*, будући да овај израз, због своје јаче интерпретације, захтева и већу прецизност у употреби, односно познатост онога на шта се реферише. У случају израза *и други*, пак, употреба није тако јасно дефинисана, јер се он може односити или на неке или на све чланове комплементарног скупа.

Израз *и остали* добија интерпретацију тако што се од максималног скупа одузме референтни скуп, који чине дискурсно наведени елементи. Управо због тога је неопходно да максимални скуп буде у домену познатог. Са друге стране, израз *и други* се не може добити на такав начин, јер он не упућује на читав комплементарни скуп, већ указује само да има неких елемената сем наведених који одговарају неком датом критеријуму.

Што се израза *и други* тиче, у корпусу смо пронашли и примере, као што су (19) и (20), у којима, иако је јасно да постоје *сви други*, односно *остали* елементи који чине комплементарни скуп и допуњују га до максималног, у датом контексту нису познати ни максимални ни комплементарни скуп, па се овај израз користи да укаже на *само неке друге* елементе једног скупа који је заправо шири од оног који је максималан за дати контекст. Тако у примеру (19) максимални скуп представља скуп свих спонзора, док је референтни – скуп наведених спонзора, а комплементарни – скуп осталих спонзора. Међутим, будући да се у датом дискурсу тек говори о читавом догађају као о непознаници, скуп *свих* спонзора није унапред познат. Стога, израз *и други* упућује на то да се ради о *неким* од „светских имена у ICT-у“, која свакако не представљају максимални скуп за дати контекст, јер нису сва светска имена истовремено и спонзори овог догађаја. Врло слично томе, и у примеру (20), израз *и други* упућује на *неке друге* „данас познате уметнике“, који су истовремено *сви други* (= остали) „ученици ове школе“, али без постојећег знања о скупу ученика. Ни овај надскуп, као ни максимални скуп, не мора увек бити експлицитно наведен. У примеру (21), слично као и у примеру (20), упућује се на *неке друге* из скупа стручњака из иностранства, који чине *све друге* из скупа предавача на конференцији. Ово питање би требало даље испитати, пре свега како би се утврдило да ли је могућа семантичка интерпретација језичког израза кроз укрштање двеју скала, или скаларна природа израза која се ипак превасходно везује за једну скалу омогућава укрштање различитих прагматичких интерпретација. Осим тога, оваква анализа би захтевала прецизније дефинисања оног скупа на који се делимично реферише, а који је шири од максималног; и на чије спомињање нисмо наишли у постојећој литератури, иако је из доленаведених примера јасно да се без његове употребе не може у потпуности разумети значење овог анафорског израза.

(19) Победници ће бити проглашени током свечане вечере 25. фебруара 2010. године у The Tower хотелу у Лондону, а спонзори овог важног догађаја биће светска имена у ICT-у као што су Cisco, IBM, Microsoft, Motorola и други. (snt.rs)

(20) Ученици ове школе били су данас познати уметници : пијанисти Никола Рацков, Иван Динић, Марина Арсенијевић; кларинетисти Огњен Поповић и Вељ-

ко Кленковски; етномузиколог др Селена Ракочевић; диригент Борис Черногубов; виолиниста Ернест Крумес и други. (muzickaskolapancevo.edu.rs)

(21) Поред признатих стручњака из иностранства, др Отмара Клоибера и др Анабел Сеебохм, на конференцији ће се као предавачи појавити и министарка здравља, Проф. др сци. мед. Славица Ђукић Дејановић, директорка Лекарске коморе Србије, Др сци. мед. Татјана Радосављевић, прим. и други. (sumadijasajam.rs)

У оквиру предложене анализе могу се објаснити и поједини (малобројни) примери који се јављају међу онима ексцерпираним из корпуса, у којима се употребљава израз *и остали*, али у контексту за који је очекивано да звучи депласирано. У примеру (22) израз *и остали* употребљен је у набрајању, са фразом „као што су...“, иза које нема прагматичког смисла да стоје сви елементи максималног скупа; а чак би и без фразе „као што су...“ било немогуће да комплементарни скуп исказан изразом „и остали“ допуњава наведене примере до скупа који чине *сви* „светски канали дистрибуције“.

(22) ... модул који омогућава хотелима конекцију са светским каналима дистрибуције као што су booking, venere, expedia, hrs и остали(hss.rs)

Сматрамо да постоји разлог за овакву употребу датог израза и у наведеним контекстима. Наиме, као што смо поменули у оквиру анализе израза *и остали*, овај израз захтева познатост максималног скупа да би се остварила интерпретација која упућује на горњу границу скале елемената комплементарног скупа. Стога, чини се да употреба самог израза у необичним контекстима попут овог има улогу окидача импликатуре о познатости: израз *и други* означавао би да се ради о неким, било којим каналима дистрибуције, док израз *и остали* у оваквим контекстима има значење *и остали тог* типа, са претпоставком да су наведени канали познати, и да је јасан значај канала дистрибуције сличних наведенима, а што је у складу и са природом текста из ког је наведена реченица, и који представља неку врсту рекламе.

Истраживање израза *и други* / *и остали* потврдило је да постоје разлике у употреби ових израза на које би требало указати и у самим реченицама, а анализа коју смо понудили има неколико теоријских импликација. Најпре, њоме је још једном потврђено да је економичност једно од основних језичких начела, и да се потпуно истозначни изрази не употребљавају паралелно, те да је од двају сличних израза један маркиран, и сужене употребе (у овом случају, израз *и остали*), а други немаркиран, са могућношћу да оперише скаларно. Затим, њоме смо се дотакли питања класификације анафорских израза и места комплементарне анафоре. Показали смо и да процес употребе и разрешења анафорских израза, а нарочито комплекснијих типова анафоре као што је комплементарна анафора, не би могао тећи без интерфејса различитих језичких домена, те да и одређење семантичких скупова на које се реферише може бити под утицајем прагматичких механизма. Најзад, предочили смо једну врсту анализе различитих процеса интерпретације ових двају израза, и указали на потребу за јаснијим дефинисањем скупова који учествују у овом процесу, као и на могућност преношења импликатуре са једне на другу врсту контекста употребе.

Закључак

У овом раду бавили смо се анафорским изразима *и други* / *и остали*, начинима утврђивања њихове интерпретације, контекстима њихове употребе, и сличностима, али пре свега разликама између поменутих израза. Анализа је спроведена на примерима ексцерпираним из *Српског мрежног корпуса* савременог српског језика. Полазећи од интуитивне претпоставке да израз *и остали* обухвата све елементе комплементарног скупа, док израз *и други* скаларно означава неке од елемената, покушали смо да укажемо на разлике у употреби и значењу ових двају израза. Утврдили смо да је основа значења иста, те да се оба израза употребљавају да означе недовршеност у набрајању, и да скуп коме елементи у набрајању припадају може и не мора бити претходно експлицитно наведен. Ипак, показали смо и да тај скуп, у случају израза *и остали*, увек представља тражени максимални скуп, који за интерпретацију овог израза треба бити већ познат, како би било јасно ко су „сви остали” који припадају комплементарном скупу, а нису поменути. Израз *и други*, пак, често се користи онда када се максимални скуп тек гради као нова информација, те његов обим и садржај нису познати, при чему због такве скаларне природе јасна одређеност скупа није неопходна. Указали смо и на то да се израз *и други* може ослањати на познат скуп шири од максималног, у коме указује на *неке друге*, док се максимални скуп у коме ће означавати *све друге* тек изграђује. Такође, препознали смо и да се израз *и остали* понекад употребљава и у мање очекиваним контекстима, где није неопходно јасно реферисати на све чланове комплементарног скупа, али где је заправо пожељна импликатура о познатости коју овај израз, због своје стандардне употребе, носи. Сматрамо да ова анализа оставља и отвара простор за даље истраживање, али да још једном показује да је, код чланова синонимних парова, нарочито када се паралелно и подједнако употребљавају, један од њих маркиран и захтева прецизнију употребу од другог, који покрива шири спектар употребе. Наше истраживање и изнета анализа значајни су из неколико разлога. Прво, увиди до којих смо дошли отворили су и питања о функционисању скала, имајући у виду могућност израза *и други* да реферише на различите скаларне вредности у различитим скуповима. Друго, примери које смо анализирали дотакли су се и питања о функционисању комплементарне анафоре, имајући у виду потребу за прецизнијим дефинисањем максималног скупа, и других скупова који учествују у процесу разрешења, што, колико нам је познато, није досад узимано у обзир. И на крају, анализа наведених израза отвара и питања о функционисању анафоре уопште, с обзиром на могућности израза *и остали* да импликације једног контекста преноси и на други контекст употребе, те с обзиром на нијансе семантичке разлике између двају израза, које би остале непримећене уколико се не би пажљивије сагледали сви прагматички и дискурсни сигнали употребе.

Цитирана литература

AKAGI i URSINI 2011: AKAGI Nobuagi, Francesco-Alessio URSINI. „The Interpretation of Complement Anaphora: the case of The Others”. *Proceedings of Australasian Language Technology Association Workshop*. 131–139.

- ČEMLA i SING 2014: CHEMLA, Emmanuel, Raj SINGH. „Remarks on the Experimental Turn in the Study of Scalar Implicature, Part I”. *Language and Linguistics Compass* 8/9. 373–386.
- DOTLAČIL 2010: DOTLAČIL, Jakub. *Anaphora and Distributivity: A study of same, different, reciprocals and others*. LOT.
- EGUREN i SANČEZ 2004: EGUREN, Luis, Cristina SANCHEZ. „Contrast and Addition in Romance: A Case Study in Microvariation”. *Contemporary Approaches to Romance Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin’s Publishing Company. 159–176.
- MIRIĆ 2016: MIRIĆ, Mirjana. *Usvajanje skalarne implikatura u srpskom jeziku: sintaksički, semantički i pragmatički ugađ, doktorska disertacija*. Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet. [orig.] МИРИЋ 2016: МИРИЋ, Мирјана. *Усвајање скаларних импликатура у српском језику: синтаксички, семантички и прагматички угаđ, докторска дисертација*. Универзитет у Нишу, Филозофски факултет.
- MIRIĆ 2018: MIRIĆ, Mirjana. „Distribucija značenja kvantifikatora ‘neki’ u srpskom jeziku: korpusna analiza”. *Теме*. Filozofski fakultet, Niš. 839–858. [orig.] МИРИЋ, Мирјана. „Дистрибуција значења квантификатора ‘неки’ у српском језику: корпусна анализа”. *Теме*. Филозофски факултет, Ниш. 839–858.
- MITIĆ 2012: MITIĆ, Ivana. *Skalarnost i polarnost prideva u srpskom jeziku*. master rad. Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet. [orig.] МИТИЋ 2012: Митић, Ивана, *Скаларност и поларност придева у српском језику*, мастер рад, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет.
- MITIĆ 2013: MITIĆ, Ivana, „Distribucija oslabljenih modifikatora malo i bezmalo i sintagme nemali broj sa negiranim pridevima”. *Radovi Filozofskog fakulteta*, broj 15. Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Pale. 337–348. [orig.] МИТИЋ 2013: МИТИЋ, Ивана. „Дистрибуција ослабљених модификатора мало и безмало и синтагме немали број са негираним придевима”. *Радови Филозофског факултета*, број 15. Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву. Пале. 337–348.
- MITIĆ 2014: MITIĆ, Ivana, „Kvantitativne modifikacije prideva. Pozitivni i negativni kvantifikatori”. *Nasleđe*, broj 27. Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu. 127–138. [orig.] МИТИЋ 2014: МИТИЋ, Ивана. „Квантитативне модификације придева. Позитивни и негативни квантификатори”. *Наслеђе*, број 27. Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу. 127–138.
- MODJESKA 2003: MODJESKA, Natalia. *Resolving Other-Anaphora*, PhD Dissertation. University of Edinburgh.
- NOUVEN 2001: NOUWEN, Rick. „Complement Set Reference”. *Information Structure, Discourse Structure and Discourse Semantics*. Workshop Proceedings (13th European Summer School in Logic, Language and Information (ESSLI2001)). 115–128.
- „other”_a: Other. *Oxford Learners Dictionaries*. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/other_1/ 23. 6. 2022
- „other”_b: Other. *Merriam-Webster*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/other> 23. 6. 2022
- SIDOROV i GELBUK 1999: SIDOROV, Grigori, Alexander GELBUKH. „Demonstrative pronouns as markers of indirect anaphora”. *Proc. 2nd International Conference on Cognitive Science and 16th Annual Meeting of the Japanese Cognitive Science Society Joint Conference*
- ŠMIT, ONEA i dr. 2017: SCHMITT, Viola and Edgar ONEA, Friederike BUCH. „Restrictions on complement anaphora”. *Proceedings of SALT* 27. 212–229.
- VUJANIĆ, GORTAN-PREMK i dr. VUJANIĆ, Milica i Darinka GORTAN-PREMK, Milorad DEŠIĆ, Rajna DRAGIĆEVIĆ, Miroslav NIKOLIĆ, Ljiljana NOGO, Vasa PAVKOVIĆ, Nikola RAMIĆ, Rada STIJOVIĆ, Milica RADOVIĆ-TEŠIĆ, Egon FEKETE, Miroslav NI-

KOLIĆ. *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska. [orig.] ВУЈАНИЋ, ГОРТАН-ПРЕМК и др.: ВУЈАНИЋ, Милица и Даринка ГОРТАН-ПРЕМК, Милорад ДЕШИЋ, Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, Мирослав НИКОЛИЋ, Љиљана НОГО, Васа ПАВКОВИЋ, Никола РАМИЋ, Рада СТИЈОВИЋ, Милица РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Егон ФЕКЕТЕ, Мирослав НИКОЛИЋ. *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.

ZIEM 2005: ZIEM, Alexander. „FrameNet, Barsalou Frames and the Case of Associative Anaphora”. *Meaning, Frames, and Conceptual Representation, Studies in Language and Cognition* 2. 93–112.

Извори

STEVANOVIĆ, MARKOVIĆ i dr. 1999a: STEVANOVIĆ, Mihailo i Svetozar, MARKOVIĆ, Svetozar МАТИЋ, Mitar PEŠIKAN, Ljudevit JONKE, Mate HRASTE, Stjepan MUSULIN, Pavle ROGIĆ, Slavko PAVEŠIĆ, Božidar FINKA. *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*, drugo fototipsko izdanje, knjiga prva. Novi Sad / Zagreb: Matica srpska / Matica hrvatska. [orig.] СТЕВАНОВИЋ, МАРКОВИЋ и др: СТЕВАНОВИЋ, Михаило и Светозар МАРКОВИЋ, Светозар МАТИЋ, Митар ПЕШИКАН, Људевит ЈОНКЕ, Мате ХРАСТЕ, Стјепан МУСУЛИН, Павле РОГИЋ, Славко ПАВЕШИЋ, Божидар ФИКНА. *Речник српскохрватскога књижевног језика*, друго фототипско издање, књига прва. Нови Сад / Загреб: Матица српска / Матица хрватска.

STEVANOVIĆ, MARKOVIĆ i dr. 1999b: STEVANOVIĆ, Mihailo i Svetozar, MARKOVIĆ, Svetozar МАТИЋ, Mitar PEŠIKAN. *Rečnik srpskohrvatskoga jezika*, knjiga četvrta, drugo fototipsko izdanje. Novi Sad: Matica srpska. [orig.] СТЕВАНОВИЋ, МАРКОВИЋ и др: СТЕВАНОВИЋ, Михаило и Светозар МАРКОВИЋ, Светозар МАТИЋ, Митар ПЕШИКАН. *Речник српскохрватскога језика*, књига четврта, друго фототипско издање. Нови Сад: Матица српска.

ĆOSIĆ 2008: ĆOSIĆ, Pavle. *Rečnik sinonima*. Beograd: KORNET. [orig.] ЋОСИЋ 2008: ЋОСИЋ, Павле. *Речник синонима*. Београд: КОРНЕТ.

Српски мрежни корпус 2014: LJUBEŠIĆ, Nikola i Filip KLUBIČKA. Serbian web corpus (srWac). Доступно на: < http://nl.ijs.si/noske/all.cgi/first_form?corpname=srwac;align=

Ivana Z. Mitić

Neda N. Stefanović

SIMILARITIES AND DIFFERENCES IN USAGE AND INTERPRETATION OF THE EXPRESSIONS *I DRUGI* / *I OSTALI* IN SERBIAN LANGUAGE

Summary

The object of this paper is the analysis of the expressions *i drugi* / *i ostali* in the Serbian language, as well as the contextual possibilities of their interchangeability, i. e. the similarities and differences of their usage. The goal of the paper is to point out the differences in the nuances of meaning, in the method of interpretation, and in the implications between these two expressions, considering that they are mostly viewed as synonyms in dictionaries and existing literature (Стевановић и др. 1990^{а, б}; Вујанић и др. 2011). Our hypothesis was that these two expressions are not entirely synonymous, and that the expression *i drugi* has a broader meaning than the ex-

pression *i ostali*. We tested this hypothesis through qualitative analysis of the examples excerpted from the Serbian Web Corpus. The results showed that, even though there is a considerable shared meaning basis for these two expressions, the expression *i drugi* cannot always be replaced by the expression *i ostali*, that the interpretation of these expressions happens in different ways, that a greater number of sets than previously mentioned takes part in the process of the interpretation, as well as that using one of these two expressions can trigger different implications.

Key words: Serbian language, scalar meaning, complementary anaphora, *i drugi*, *i ostali*